

Prispevki k razpravi

Dr. Ljubo Bavcon

Govorniki v včerajšnji in današnji razpravi so imeli, se mi zdi, pred očmi samo posameznika in njegovo resocializacijo, ko so skušali prispevati k rešitvi vprašanja, ki je na dnevnem redu tega kongresa. Zares, če imamo samo posameznika pred očmi, potem apriorne kategorije storilcev po starostnih dobah in njihov različni kazenskopравни status nimajo pomena.

Toda kriminaliteta ni samo individualen pojav, niti ni samo vsota večjega števila posameznih delinkventov in kaznivih dejanj. Kriminaliteta je predvsem družben pojav, nova kvaliteta v družbi, različna od preproste mehanične vsote posameznih pojavov. Zato se tu zastavlja vprašanje — zastavil ga je že prof. Gramatica —, ali naj družbena reakcija proti kriminaliteti varuje družbo in njene vrednote ali pa naj bo njena naloga samo v resocializaciji posameznika. Gibanje za družbeno varstvo je razglasilo zahtevo po dvojnem varstvu — po varstvu družbe in posameznika. Zato se nam zdi preozko in preveč enostransko tisto pojmovanje, ki geslo gibanja za družbeno varstvo tolmači tako, da se da zagotoviti varovanje družbe zgolj z resocializacijo posameznikov.

Resocializacija posameznikov je seveda izredno pomembna, zlasti ker varuje družbo pred povratništvom. Toda prizadevanje za resocializacijo posameznikov ne morejo zati družbenih vzrokov kriminalitete in ti neovirano še naprej porajajo kriminaliteto ter druge negativne družbene pojave. Toda tudi naši naporji za resocializacijo posameznika ne morejo biti preveč uspešni, saj se ta po opravljenemu tretmanu vrne v nespremenjene družbene razmere. Zato je po našem mnenju treba zagotoviti prav dvojno varstvo, varstvo družbe in posameznika — kakor je to oblikovano v geslu Organizacije Združenih narodov: preprečevanje kriminalitete in resocializacija delinkventov.

Ko pravimo varstvo družbe, ne mislimo na razne zgodovinsko že obsojene samo represivne ali morda celo fašistične sisteme, ki so žrtvovali posameznika koristim neke abstraktne družbe ali države. Mislimo v resnici na aktivno in široko družbeno dejavnost za preprečevanje vzrokov kriminalitete. Mislimo na kompleks ekonomskih, socialnih, prosvetnih, zdravstvenih in drugih ukrepov, ki naj ustvarijo vedno ugodnejše pogoje za rast zdravih in uspešnih osebnosti v družbi.

Taka preventivna dejavnost bi bila seveda mnogo uspešnejša od stare generalne pre-

vencije, ki se družbenih vzrokov kriminalitete ne loteva. Zato se zelo ogrevamo za hiter in kolikor mogoče popoln razvoj tako pojmovane preventivne dejavnosti. Vendar pa realizacija teh idej ni odvisna samo od dobrih želja, temveč v prvi vrsti od materialnih možnosti družbe in od stopnje družbene zavesti. O materialnih možnostih v tem okviru ni mogoče razpravljati. Ni dvoma, da je pomanjkanje materialnih sredstev in strokovnjakov precejšnja ovira za napredek, za katerega se vsi ogrevamo. Prav tako pomemben faktor pa je tudi stopnja družbene zavesti. Današnja doba je v marsičem prehodna in tako tudi na našem področju. Medtem ko se že uveljavlja novo — preprečevanje kriminalitete in resocializacija delinkventov, obstoja še tudi staro — generalna in specialna preventivna funkcija kazni, ki humanizirana in reformirana vendarle še temelji na ideji zastraševanja.

Taka vsebina družbene reakcije ima dva izvora. Prvi izvor je v načinu pojmovanja in reagiranja družbene zavesti ali javnega mnenja in se izraža v zahtevi, naj polnoletni in kazensko odgovorni storilec kaznivega dejanja, ki je družbi povzročil zlo, občuti družbeno grajo, katere posledica je prisilen poseg v njegove dobrine in pravice. Takemu reagiranju ali z drugimi besedami negativnemu moralnemu in socialnemu vrednotenju kaznivega dejanja in storilca se danes družbena zavest odreka samo v primeru, kadar gre za duševno bolne delinkvente in deloma, kadar gre za mladoletnike. O takem načinu reagiranja družbene zavesti seveda lahko mislimo karkoli, toda zakonodajalec ga najbrž ne more spregledati. Ko ugotavljamo to dejstvo, to ne pomeni, da ga razglasamo za večno in nespremenljivo zahtevo. Nasprotno, ugotovitev nekega dejstva šele omogoči našo zavestno dejavnost za njegovo spremembo.

Drugi izvor za tako vsebino družbene reakcije, kakor smo jo zgoraj opisali, najdemo v družbeni potrebi. Negativno moralno in socialno vrednotenje kaznivega dejanja in njegovega storilca se vsaj v naši družbi in spričo njenih konkretnih razmer pojavlja še vedno hočeš nočeš kot eno izmed sredstev za vpliv na družbeno moralo in disciplino državljanov. Z drugimi besedami, pojavlja se kot eno izmed sredstev za utrjevanje in razvoj zaželenih družbenih vrednot, čeprav to sredstvo ni najpomembnejše in nikakor ne edino. V družbi, ki ne more zadovoljiti vseh materialnih in duhovnih potreb svojih državljanov, ki je torej po sili razmer družba enakih ljudi, še obstaja potreba po podrejanju

posameznika splošnim pogojem proizvodnje, menjave in porazdelitve (Engels).

Končno moram tu omeniti tudi varovanje družbeno priznanih interesov in pravic posameznika, ki so bili oškodovani s kaznivim dejanjem. Tudi ta okoliščina včasih ne dovoljuje, da bi se družbena reakcija omejila izključno samo na ukrep za resocializacijo storilca.

V takih razmerah postanejo preveč skrajna stališča nerealna in lahko kompromitirajo gibanje, ki ga sicer sprejemamo in podpiramo. Kazenskopravni položaj polnoletnega storilca kaznivega dejanja torej še ne moremo povsem izenačiti s položajem mladoletnikov, vsaj v fazi sojenja ne. Zato soglašam z mnenjem prof. Zlatariča, ki je izjavil v svojem referatu za ta kongres, da bi bilo danes popolno individualizacijo kazenskih sankcij težko spraviti v sklad z zahtevami sodobnega družbenega življenja, kot so na primer zakonitost, varovanje človekovih pravic in svoboščin, enakost državljanov in končno, a ne nazadnje, tudi pravičnost.

Ko opozarjamo na nekatere momente, ki so bili v dosednji razpravi pozabljeni, ne želimo ovirati napredek k cilju, ki ga v bodočnosti vsi priznavamo. Že danes je mogoče postaviti dosti bolj gibčne meje med posameznimi zakonskimi kategorijami storilcev kaznivih dejanj. Še zlasti veliko možnosti pa se odpira na področju izvršitve kazenskih sankcij in drugih ukrepov, kjer bo kolikor mogoče individualiziran tretman sam po sebi in v skladu z možnostmi odpravljal apriorne razlike med posameznimi kategorijami delinkventov.

Dr. Peter Kobe

Ob kvalitetnih poročilih glavnih poročevalcev in po razpravah številnih diskutantov, zlasti tistih, ki so svoja izvajanja dokumentirali z rezultati raziskovanja na posameznih področjih, pa tudi celotne družbene prakse, mi je precej težko nastopiti v razpravi, in to zlasti pred forumom, ki združuje številne znanstvenike, raziskovalce in praktične delavce, med njimi pa tudi odlične teoretike svetovnega slovesa.

Poskušal bom dati skromen prispevek pri iskanju odgovorov na vprašanje, ki je na dnevnem redu, čeprav ne morem pretendirati na to, da bo moje, tu razloženo mnenje kakorkoli originalno.

Včeraj in danes smo slišali nekaj mnenj o problemu, ki je na dnevnem redu; slišali smo predvsem decidirana, pa tudi takšna, pomirjujoča, ki iščejo most med skrajnostmi, ki iščejo pot, po kateri bi izgladili povsem na-

sprotujoča si stališča, od kategoričnega, nepomirljivega »ne« pa do kategoričnega »da«.

Če že govorimo tako kategorično, lahko naštejemo za pozitiven odgovor na zastavljeno vprašanje prav toliko resnih argumentov; navedli bi pa lahko razen tega še enega, morda odločilni argument, to je splošna družbena ali posebna, zakonodajna in penitenciarna praksa. Mislim na prakso, ki je in ostane usmerjevalec, regulator in temeljno merilo za določeno teorijo. S tem ne mislim reči, da naj postane teorija služkinja prakse, ne mislim s tem zanikati vpliva teorije na prakso, vendar pa poudarjam, da je treba vsako teorijo soočiti z družbeno prakso, potem pa pregledati, kjer so potrebni popravki, v teoriji ali v praksi.

Mislim, da izražam večinsko mnenje na tem zboru, če ugotovim, da nam pokaže takšno soočenje teorije s prakso, da do skrajnih posledic izvedena, tako rekoč absolutna individualizacija v družbeni reakciji zoper kriminaliteto sploh ni mogoča; pa tudi če bi bila mogoča, ne bi bila niti racionalna niti ekonomsko ali družbeno upravičena, skratka, ne bi bila potrebna. Jedro te ugotovitve, to je misel o nemožnosti popolne individualizacije na tem področju, je že dosti staro; tako misel so izražali že tisti, ki so odgovarjali na polemično pretiravanje Liszta, ko je dejal: »Ne kaznuje se kaznivo dejanje, ampak storilec«. Med sodobnimi znanstveniki, ki so realistično obravnavali to vprašanje, omenjam samo odličnega angleškega kriminologa in psihiatra, pokojnega profesorja Denisa Carrola, nepozabnega predsednika Mednarodnega kriminološkega združenja, ki je še posebej opozarjal, da je tudi tu treba upoštevati tako imenovano javno mnenje.

Poleg tega bi lahko dejal, da kriminaliteto, čeprav je kot družben pojav v neki meri družbena bolezen, in storitev kaznivega dejanja kot individualen pojav, ki je lahko simptom abnormnega procesa oziroma abnormnosti v strukturi osebnosti, lahko »zdravimo« samo s kombiniranim učinkovanjem na družbo in posameznika. Prav zaradi tega želim podpreti izvajanja nekaterih diskutantov, zlasti kolege dr. Bavcona. Pri tem bi pa kot svoje osebno stališče izrazil dvom; rekel bi, da je težko sprejemljiva ideja o izboljšanju družbe izključno z izboljšanjem posameznikov. Kakor posameznik ni le delček atomizirane družbe, tako tudi družba ni enostavna vsota posameznikov. Zaradi tega klinična kriminologija ne more biti isto kot kriminalna politika, je pa njen dosti pomemben del.

Ideja individualizacije v tem smislu je in ostane (v racionalnih mejah) konkreten in in koristen usmerjevalec v boju zoper kriminaliteto. V takšnem okviru mora imeti

svoj pomen in upravičenost kategorizacija storilcev na podlagi starosti, to je kronološke starosti.

Strinjam se v celoti s tistimi diskutanti, ki so trdili, da kategorizacija storilcev na podlagi starosti ni in ne more biti toga šablona, marveč da mora biti podana možnost za prehod z ene kategorije v drugo; to pa je seveda bolj stvar procedure in tretmana kot pa načela.

Poleg tega se zastavlja tudi še vprašanje drugih kriterijev za individualizacijo z njenim bistvenim instrumentom, s tako imenovano bio-psihološko-socialno anketo, ali kakorkoli to že imenujejo. Ena možnost je tista, ki jo je izbral francoski zakonodajalec. Vsak zakonodajalec, ki bo določal kriterije za individualizacijo, bo moral upoštevati specifičnosti z različnih gledišč konkretne države, družbe in ljudstva.

Dr. Katja Vodopivec

Biološke in psihološke raziskave so pokazale, da obstoje v razvojni dinamiki različnih osebnosti razlike in nesorazmerja. Tudi življenske razmere, ki pogojujejo biološki in psihični razvoj posameznika, so različne.

S teh vidikov bi bilo postavljanje enotnih starostnih skupin teoretično neupravičeno. Vse te raziskave nas usmerjajo k proučevanju posameznika in njegovih življenskih razmer zato, da bi zanj sestavili individualen načrt tretmana. Toda vprašanje, kako se bo tak načrt praktično izvajal, ostaja odprto.

Skrajno individualističen pristop k osebnosti je v bistvu načelo kliničnega opazovanja in tretmana. V tem pogledu nam je dal do sedaj koristne rezultate.

Zakonodajalec pa mora poleg tega upoštevati še razne druge postavke. Izmed njih bi hotela omeniti samo tri:

1. individualne razlike v strokovnosti in v psihičnih lastnostih sodnikov (ne samo individualne razlike v psihičnih lastnostih storilcev kaznivih dejanj);

2. praktične organizacijske možnosti za vodenje postopka proti storilcem kaznivih dejanj;

3. organizacijske možnosti za izvrševanje tretmana.

Načelo individualizacije, ki je v bistvu načelo kliničnega opazovanja in kliničnega tretmana, je v nekem obsegu mogoče tudi v zavodskih pogojih. Toda temu načelu, ki je lahko, če ga ocenjujemo samega zase, tudi enostransko, je treba dodati še ostale izsledke in pa praktične možnosti za njegovo izvajanje.

V svojem prispevku bi se hotela omejiti samo na vprašanje ukrepov, ki jih uporabljamo proti storilcem kaznivih dejanj. S socialnega vidika bi lahko vse obstoječe ukrepe razdelili v

— ukrepe brez odvzema svobode in v

— ukrepe, ki se izvajajo v umetnem, izoliranem okolju.

Vsi ti ukrepi se uporabljajo pri storilcih kaznivih dejanj vseh starosti. Ukrepi v izoliranem okolju se izvršujejo v vzgojnih, vzgojnih poboljševalnih, kazenskih in hospitalnih zavodih.

Postopek v kazenskih zavodih bi moral postopoma izgubljati svojo represivno naravo. Represivni postopek bi morala nadomestiti prevzgoja in individualiziran tretman. S tega vidika postaja osnovno načelo dela v vseh zavodih v bistvu enako.

Zakaj naj torej še ostanejo starostne meje? Zato, ker je po eni strani treba prilagajati življenje v izoliranem okolju družbenim razmeram na prostosti, ki so tudi deloma shematizirane, po drugi strani pa zaradi lažje organizacije dela in prevzgojnih možnosti.

Med življenske razmere na prostosti štejemo na tem mestu predvsem družinsko življenje, šolanje in zaposlitev. Pri nas bi lahko s tega vidika razdelili način življenja ljudi v naslednje skupine:

— otroci od 7. do 15. let starosti, ki obiskujejo obvezno šolo in pretežno živijo v družinskem kolju;

— mladoletniki od 15. do 18. leta starosti, ki se začno izučevati za konkretni poklic, obiskujejo strokovne ali srednje šole, ki so si jih sami izbrali, in po navadi še živijo v krogu svoje družine, čeprav se polagoma osamosvajajo;

— mlajši polnoletniki od 18. do 21. leta starosti (eventualno do 23. ali 25. leta starosti), ki kot samski delavci stopajo v delovno razmerje in se še močneje izločajo iz prvotnega družinskega okolja (stopajo v delovno razmerje izven domačega prebivališča);

— odrasle osebe s polno delovno zmogljivostjo, ki si že ustvarjajo novo, lastno družinsko življenje.

Različne države so približno usvojile organizacijo vzgojnih in kazenskih zavodov po takih kriterijih. To stanje je odrazila tudi zakonodaja.

S sociološkega vidika bi bila taka razdelitev zavodov naravna in sprejemljiva vse dotlej, dokler ne najdemo drugih, boljših rešitev.

Ne glede na to pa obstoji dolžnost, specificirati zavode ali posamezne oddelke istega zavoda po vrsti in stopnji neprilagojenosti posameznika. Individualiziran tretman je treba izvajati šele znotraj tako postavljenih organizacijskih meja.

Končno bi hotela pripomniti še tole. Zelo mi je žal, da g. Ferrarotti, današnji glavni referent, ni navzoč. Poleg tega smo dobili kongresno gradivo prepozno, da bi se lahko zadovoljivo pripravili na diskusijo v zvezi z glavnimi referati.

Toda v zaključkih današnjega glavnega referata so neka mišljenja, ki bi lahko postala

predmet diskusije. Tako imam na primer občutek, da ugotovitve, kakor: »delinkventnega ponašanja ne moremo več šteti samo za posledico uboštva« ali »misliti, da se lahko borimo zoper mladinsko delinkvenco samo z represivno zakonodajo, je tragična zmota«, danes niso več niti praktično niti teoretično aktualne. Po drugi strani pa so lahko ugotovitve, kakor: »nezrelost je splošen pojav« ali »druge ustanove, kakor na primer vzgojne, naj integrirajo in nadomestijo družinsko življenje, katerega spremenjena vloga in struktura zapušča razne razpoke v družbenem življenju«, preveč preproste rešitve zapletenih vprašanj.